

Motion

1981/82: 2080

Britta Hammarbacken m. fl.

Åtgärder för att befrämja livskvalitet

Kunskap måste förenas med känsla för att det skall leda till förnuft

Inledning

Grundläggande för centerns samhällssyn är jämlikhetstanken och omsorgen om den enskilda människans valfrihet och välfärd. Samhällsarbetet måste präglas av en strävan att inom de ramar som står till buds ständigt skapa ett bättre samhälle i vårt eget land, samtidigt som vi försöker bidra till en bättre värld.

Politiken måste formars med utgångspunkt från människornas faktiska situation så som de själva upplever den. Det är ett obestridligt faktum att många människor i dag känner en oro och ibland ångest inför den egna situationen i samhället. Människor hamnar i vårt samhälle i situationer de själva inte kan påverka och där de inte känner trygghet i den närmiljö de lever i. Man fruktar arbetslöshet, social isolering, kemikalier och gifter i arbetsmiljö, boendemiljö och livsmedel. Man fruktar sociala påfrestningar som man inte kan lösa med de resurser man själv har och samhället inte kan ställa till förfogande.

Den hittillsvarande politiken har varit alltför inriktad på en snabb ökning av det materiella välståndet i traditionell mening. Den tekniska utvecklingens möjligheter har tett sig obegränsade och jordens resurser outtömliga. Centerpartiet har länge varnat för att den onyanserade tillväxtfilosofin inte leder till en samhällsutveckling som tillgodoser samtliga mänskliga behov. Tvärtom har den tekniska utvecklingen från vissa utgångspunkter givit resultat som inte varit eftersträvansvärda eller önskvärda.

Jordens befolkning ökar i snabb takt. Allt fler av jordens fattiga kommer att kräva sin rättmätiga del av det som finns att utnyttja och fördela. Också från den utgångspunkten är det fullt klart att vi nu är inne i ett utvecklingskede som innebär betydande påfrestningar och behov av omställningar.

Vi måste hushålla med våra gemensamma resurser på ett bättre sätt. Att klara detta är i sig en stimulerande utmaning som vi inte får tveka att möta. Det kräver en teknik, en produktion och ett levnadsmönster som i långt högre grad än hittills inriktas på att tillgodose människornas behov av meningsfulla och skapande arbetsuppgifter och en social omvårdnad och kulturell gemenskap som möjliggör ett mera personligt ansvar för utformningen av vår livsmiljö.

Vi upplever nu ett kärt ekonomiskt läge, där det knappast finns något nytt utrymme för kostsamma reformer. Det ställer krav på ett nytt sätt att möta och lösa sociala fördelningsproblem. Sociala problem kan inte bara mötas med institutionella lösningar. Politiken måste mera inriktas för att genom samhällsplaneringen förebygga problem och för att genom ökad gemenskap och samhörighet mellan människorna bättre rusta envar att lösa uppkommande svårigheter.

Hittills har människors problem sökt lösas utan beaktande av deras egen möjlighet att ta initiativ och ansvar. Samtidigt upplever många att samhället är kontaktlost. Man känner sig sakna meningsfulla arbetsuppgifter och möjlighet att påverka sin situation. En framtidspolitik måste ändra på detta. Alla måste känna den självförtroende som ger en egen förmåga att utveckla sin livssituation.

De ekonomiska problemen får inte leda till att reformeringen av samhället upphör. Behovet av förändringar är tvärtom större nu än tidigare. Men lösningarna måste vara annorlunda än under t. ex. 1960-talets tillväxtår. Vi måste hushålla såväl med de ekonomiska resurserna som med naturens resurser och de mänskliga. Vi måste hushålla för att skapa livskvalitet.

När vi vill sätta begreppet livskvalitet som ett övergripande mål i samhället gör vi det utifrån insikten att en ökad materiell levnadsstandard bara i begränsad omfattning förbättrar människans levnadsstandard i ett land som vårt. I många fall kan t. o. m. den materiella standardökningen visa sig ske till ett så högt pris på andra områden att resultatet blir en försämrad totalsituation för människorna.

Förutsättningar för livskvalitet

Livskvalitet måste med nödvändighet ha olika innehåll för olika människor. Samhällets uppgift kan bara vara att försöka underlätta för medborgarna att gemensamt skapa sig en kvalitativt högvärdig tillvaro. Politiken måste därför inriktas på *grundtrygghet och valfrihet*.

Av grundläggande betydelse är att varje människa känner *hemortsrätt* någonstans i vårt samhälle. Att leva i en miljö som man känner samhörighet med och kan utveckla är viktigt. Var och en skall kunna engagera sig för den miljön och med dess gemensamma bästa som utgångspunkt ta ansvar för dess utveckling. Vi måste arbeta för en *fördjupad demokrati*. Alla människor har ett eget ansvar för sin situation och sin närmiljö.

Gemenskap och samhörighet mellan människor är ett grundbehov som samhället måste främja. Det är i den relationen mellan människor som problem kan undvikas eller elimineras.

Grundläggande för varje människa är också *rätten till arbete*. Tillgången till arbete inbegriper självkänslan att göra något som är till nytta, tillfredsställelsen att kunna försörja sig själv, få utlopp för sin egen initiativförmåga och känna arbetsgemenskap med kamrater.

Ytterligare en förutsättning för livskvalitet är att den mänskliga tillvaron är förenlig med ansvar för natur och naturresurser nationellt och globalt. Vi måste bygga ett samhälle som utgår från *de ekologiska* förutsättningarna och hushållning med naturresurserna.

Slutligen förhåller det sig så att allt arbete för livskvalitet föröds om inte *freden* mellan folk och nationer inte kan upprätthållas. Enbart den hotbild som följer av kapprustningen är så allvarlig att den grovt inkräktar på livskvaliteten i vårt land och ute i världen.

Samhällsplanering

Den fysiska livsmiljö som skapas genom bebyggelsen är avgörande för människors välbefinnande. Samhällsplaneringen måste inriktas på att skapa lokala miljöer som underlättar trivsel, mänsklig gemenskap och ansvarstagande.

Grundläggande för samhällsplaneringen bör enligt vår uppfattning vara en strävan att skapa så fullständiga lokala miljöer som möjligt, miljöer som får karaktären av fungerande lokalsamhällen. Det innebär att bebyggelseområdena måste vara överblickbara för den enskilde, inte större än att man någorlunda kan lära känna människor och miljö i området. Det bör inte vara fråga om ensidiga områden, utan boende, arbete, service och rekreativmöjligheter bör lokaliseras i anslutning till varandra. Området måste också vara så utformat att det ger rimliga tillfällen till gemensamma aktiviteter och gemensamt ansvarstagande för de boende. Tillgång till gemensamhetslokaler och utrymme för uteaktiviteter är viktigt. Så mycket som möjligt i bostadsområdet bör kunna skötas genom självförvaltning av de boende. Nya lägenheter bör som regel ha markkontakt.

En annan grundprincip måste vara att de rekreativmöjligheter som naturen ger tas väl till vara och att bebyggelsen sker med ekologiska utgångspunkter.

Förnyelse i befintlig bebyggelse ger ofta de bästa förutsättningarna.

Lokalsamhällen i alla delar av landet

För att skapa fungerande lokalsamhällen med bostäder, arbetsplatser, service, vård, kultur och rekreation väl samlat, både i städerna och på landsbygden, räcker det inte med punktinsatser och isolerade stödåtgärder. Det krävs en helhetssyn på naturens möjligheter och toleranser, människans situation, näringslivets organisation och samhällets uppbyggnad i stort. Statsmakterna måste här genom en aktiv regionalpolitik påverka samhällsutvecklingen och därmed motverka en ny flyttlassvåg.

Lokalt inflytande

Till god livskvalitet hör möjligheterna att påverka sin egen livssituation genom att via demokratiska beslutsformer påverka samhällets utformning. Beslutsfattandet i vårt samhälle har genomgått en omfattande centralisering. Allt mer i vår tillvaro regleras genom beslut som fattas av mer eller mindre okända organ högt ovanför de vanliga människornas huvud. Detta har gett många människor en känsla av att vara maktlösa och utlämnade åt anonyma beslutsfattare. Även på lokal nivå innebär de stora kommuner vi nu har att klyftan mellan medborgare och beslutsfattare har blivit mycket stor. Det är därför många som i dag beklagar det sätt på vilket kommun-sammanslagningarna genomfördes. Vi har fått kommuner som i många fall måste uppfattas som ett sorts halvregionala organ och som befolkningsmässigt och ytmässigt är mycket stora. I många kommuner, som skapades genom sammanläggningarna, har det varit betydande svårigheter att skapa samhörighetskänsla. Möjligheterna att dela kommuner har tagits till vara på några håll. Sedan den 1 januari 1980 är Dorotea och Vadstena åter självständiga. Regeringen har nyligen fattat beslut om delning av ytterligare fem kommuner fr. o. m. 1983. Det är Salem som bryts ur Botkyrka, Österåker och Vaxholm skiljs åt, Essunga skiljs från Vara, Bjurholm skiljs från Vännäs och Malå skiljs från Norsjö. Utredningar eller överväganden beträffande ytterligare indelningsärenden pågår f. n. i ett antal kommuner.

De svårigheter den kommunala demokratin skulle möta efter kommun-sammanläggningarna var i stor utsträckning förutsebara. Redan tidigt startade diskussioner om att man skulle återknyta kontakten mellan väljare och valda genom att inrätta någon form av kommundelsorgan.

Sedan den 1 januari 1980 är det möjligt för kommunerna att inrätta lokala organ med beslutanderätt. Detta innebär t. ex. att de kan få ansvaret för en egen budget. De kan ges uppgifter såväl inom den frivilliga kommunala sektorn, t. ex. fritid och kultur, som inom den specialinriktade sektorn omfattande exempelvis socialnämnden, skolstyrelsen och byggnadsnämnden. Den nya lagstiftningen ger kommunerna stor organisationsfrihet. Ett lokalt organ kan ges uppgifter inom endast en sektor. Lokala organ kan också inrättas för övergripande uppgifter, dvs. verka inom mer än en sektor.

Inrättande av lokala organ innebär att besluten kommer närmare människorna. Den enskildes möjlighet att påverka besluten ökar. Vidare tillskapas fler kommunala uppdrag där nya grupper av förtroendevalda får meningsfulla politiska uppgifter. Fler människor kan engageras i gemensamt ansvarstagande för resurshushållning och utveckling. Det torde också vara lättare att rekrytera förtroendemän till denna typ av kommunala uppdrag. Uppdragen är stimulerande och det handlar om saker som folk känner till i sin närmiljö.

Vissa former av lokala organ låter sig också väl användas för att effekti-

visera verksamheten på lokal nivå genom att åstadkomma bättre samordning mellan exempelvis kultur, fritid, skola och vissa sociala aktiviteter. Möjligheterna till effektivisering, samordning och hushållning är viktiga att ta till vara i dagens läge.

Vid mitten av 1981 arbetade närmare femtiotalet kommuner med frågan om lokala organ. Detta tyder på ett stort gensvar. För framtiden kan det också vara angeläget att försöksverksamhet med direktvalda lokala organ får inledas. Det är angeläget att understryka att försöksverksamhet med lokala organ inte har startats för att tillgodose en opinion bland de nuvarande mest aktiva kommunala företrädarna. Det är i stället en reform för att föra ned beslutanderätten närmare de vanliga människorna. Lokala organ är en beslutsform för lokalsamhället.

Det är angeläget att kommunerna utnyttjar denna vidgade möjlighet att förstärka demokratin på det lokala planet. Därigenom stärks också demokratin i vårt samhälle. Det är viktigt att människors identitet och samhörighet med samhället och det demokratiska systemet kan förstärkas. Att vara med och fatta beslut om samhällets utveckling skall vara en del av vardagen där många människor deltar. Beslutssystemet måste ta till vara de många människornas vardagskunskaper. Det bästa vore om alla människor någon gång i sitt liv aktivt deltog i samhällsarbetet och påverkade utformningen av sin kommun och närmiljö, genom att exempelvis inneha ett kommunalt uppdrag. Det finns en oroande tendens att politik även på den kommunala nivån utvecklas till en professionell hantering för en växande skara kommunalråd och politiska sekreterare. Denna utveckling måste brytas. Det är angeläget att den politiska beslutsprocessen formas på ett sådant sätt att många människors intressen och engagemang får ett positivt utlopp i representativa former. Decentraliseringen av beslutsfattandet bör inte stanna på kommunalnivå. Det är också viktigt att ge människorna ökat inflytande på sin närmiljö i det egna bostadsområdet. En mycket stor del av alla hyresbostäder ägs av kommunala bostadsföretag. Här finns det stora möjligheter att skapa en fungerande boendedemokrati genom att innevånarna i ett bostadsområde ges ett direkt ansvar och inflytande över områdets förvaltning. Också i områden med andra upplåtelseformer kan de boendes inflytande stärkas genom att olika gemensamhetsinrättningar överläts till de boendes förvaltning.

Till bilden av en vital demokrati på basnivå hör också fungerande folkörelser. Av särskilt intresse är därvid de kooperativa organisationerna. Konsument- och lantbrukskooperationen har spelat en väsentlig roll för välfärdsutvecklingen i vårt land. Enligt vår mening torde den kooperativa idén i småskalig form och med starkt medlemsinflytande i framtiden kunna utgöra en värdefull nyckel för att lösa många lokala angelägenheter. Det är angeläget att människors möjligheter att lokalt lösa problem genom kooperativa organisationsformer underlättas.

Staten bör ta ett ansvar för en decentralisering av beslutsfattandet.

främst genom att flytta beslutsfunktioner från statliga organ till landsting och kommuner och genom att skapa lagliga möjligheter för dessa att decentralisera makten vidare. På bägge dessa områden har betydande insatser gjorts. Ett systematiskt arbete pågår för att flytta beslut från departement och centrala verk till regionala och lokala organ. Länsstyrelserna har fått en sammansättning som bättre än tidigare avspeglar de politiska förhållandena i länet. Detaljregleringen av kommunerna minskar. Lagstiftningen om lokala organ med beslutanderätt har redan namnts. Möjligheten numera att genomföra kommunala folkomröstningar är ett annat sätt att öka det lokala inflytandet. Det är oerhört viktigt att de nya möjligheterna till ökat lokalt inflytande får genomslag i praktiken och att arbetet på att decentralisera beslutsfunktionen går vidare.

Stadsförnyelse

Förnyelseområden

Förnyelse i befintlig bebyggelse ger ofta de bästa förutsättningarna att skapa trevliga boende- och livsmiljöer. Här finns förankring bakåt, här finns traditioner, människor osv. Det gäller att ta till vara och utveckla de befintliga värdena tillsammans med de människor som är berörda.

Förnyelseområden kan ha mycket olika utseende. Det kan t. ex. vara glesa villa- och fritidshusområden, ensidiga storutbyggnader från 1960- och 1970-talen med bara bostäder eller 1930-talsbebyggelse i trevåningshus. Förnyelsen innebär att man med nybebyggelse eller ombyggnad inom befintliga byggnader kompletterar med det som fattas, t. ex. service, arbetsplatser, smålägenheter, stora lägenheter etc. för att åstadkomma allsidiga lokalsamhällen.

Förnyelseområden får inte generellt betraktas som råmark för nybebyggelse och måste skonas från för stora exploateringsenheter. De ursprungliga värdena får ej gå förlorade. Inom förnyelseområdena finns i allmänhet obebyggd mark som utan nackdelar kan nybebyggas. Där bör man, om området i övrigt är glest bebyggt, satsa på kompletterande bebyggelse.

Det innebär stora fördelar att bygga i förnyelseområden jämfört med nyexploateringsområden. Man utnyttjar gjorda investeringar i befintliga kommunikationer, social och kommersiell service m. m. Ombyggnad, tillbyggnad och komplettering kan användas för att ändra hushållssammansättning och åldersstruktur och för att bättra utnyttja skolor och barnomsorg.

Det är förenat med stora svårigheter att planera i förnyelseområden i kommunerna. Det kan behövas åtskilliga ändringar i rådande regler och system för att kompletteringsbebyggelsen skall bli bra och tillräckligt omfattande. Man måste bl. a. finna bättre former för att förtäta stora villatomter så att man kan få ett flergenerationsboende, små hyreslägenheter m. m.

Fungerande bostadsmarknad

Det är mycket angeläget att åstadkomma en väl fungerande bostadsmarknad. De boendes krav kan tillgodoses genom att man inom ett och samma område planerar för en allsidig lägenhetssammansättning med olika lägenhetsstorlekar och upplåtelseformer som passar för både ungdomar, barnfamiljer, ensamstående och äldre.

Renodlade bostadsområden måste kompletteras för att få närhet mellan bostäder och arbetsplatser i väl fungerande lokalsamhällen och kontoriserade lägenheter i innerstadsområden måste åter bli bostäder.

En aktiv bostadsförmedlingsverksamhet kan ge bättre service och hjälp med praktiska frågor samt underlätta och initiera beslut om flyttning till en lägenhet som passar bättre.

Landsbygdsutveckling

Många människor väljer, just av hänsyn till att man önskar en trygg miljö, att bosätta sig på landsbygden eller i de mindre tätorterna. Konflikter kan dock uppstå, t. ex. när det gäller bibehållande av nuvarande odlingslandskap gentemot en ökad rationalisering inom jord- och skogsbruket. Det är viktigt att olika myndigheters arbete för den fysiska miljön i största möjliga utsträckning sker i samarbete med berörda brukare.

En samhällsplanering som skapar fungerande lokalsamhällen måste över huvud taget bygga på långtgående samordning mellan olika insatser och en anpassning till lokala förhållanden. Bebyggelseplanering, näringspolitik, sociala insatser, serviceutveckling osv. måste intimt samverka. Detta är möjligt bara om en stor del av planeringsansvaret är lokalt. Därför är det viktigt att den utveckling mot beslutande lokala organ, och i vissa fall mindre kommuner, som berörs på annat ställe i motionen drivs med kraft.

Sysselsättning inom industri och hantverk

För att kunna stärka möjligheterna till sysselsättning och boende på landsbygden och i de mindre tätorterna är det viktigt att fler arbetstillfällen inom industri och hantverk skapas. Detta kan ske dels genom direkt lokalisering av industrianläggningar till dessa områden, dels genom en mer medveten näringspolitik för småskalig industriverksamhet och hantverk. Ett ökat kommunalt engagemang i de näringspolitiska frågorna är viktigt.

Ytterligare arbetstillfällen skapas genom en ökad och medveten lokal vidareförädling av produkter. Enskilda mindre företagare och hantverkare bör i större utsträckning utnyttja möjligheterna till samarbete. Det kan bl. a. gälla olika former för gemensam administration, telefonpassning, lokaler samt helg- och söndagsjour. Detta samarbete kan ske genom att de enskilda företagarna bildar någon form av gemensam organisation. Den kooperativa företagsformen bör i ökad utsträckning kunna utnyttjas när det gäller nya företag på landsbygden och i mindre orter.

Sysselsättning inom jord- och skogsbruk

Arbetsstillfällena inom jord- och skogsbruk utgör idag grunden för sysselsättningen på landsbygden. Ett aktivt lantbruk är också förutsättningen för företagsformen. Detta bör även gälla företag med enbart skog. Bl. a. av detta skäl är det viktigt att sysselsättningen inom dessa näringar kan bibehållas och på sikt åter öka.

Det är viktigt att jordbrukspolitiken syftar till att stödja utvecklingen för det kombinerade företaget. Sambandet mellan brukande och ägande inom jord- och skogsbruk måste stärkas. Ytterligare sammanslagningar av redan bärkraftiga jord- och skogsbruk skall förhindras. Deltidsjordbruket och deltidsskogsbruket är också en förutsättning för och en viktig del av landsbygden. Arrende utgör i många fall en möjlighet till ett för den övriga produktionen viktigt tillskott. Sammanläggning av bärkraftiga arrendegårdar skall motverkas.

För att stärka möjligheterna till sysselsättning inom jord- och skogsbruket och för att därmed åstadkomma en positiv utveckling för bygden fordras ett samarbete, dels mellan lantbrukare, dels mellan lantbrukare och samhället.

Samarbetet mellan lantbruksnämnd och skogsvårdsstyrelse måste ökas för att åstadkomma en förbättrad rådgivning till det kombinerade lantbruket. Det direkta samarbetet mellan lantbrukarna kan dels ske genom ett samarbete för bättre utnyttjande av maskiner och byggnader. Därutöver bör det vara riktigt, att jordbrukare inom lantbrukets ekonomiska föreringsrörelse utvecklar möjligheterna till samarbete. Samarbete i kooperativa former kan stimulera till gemensamma satsningar på nya produktionsområden inom jordbruket. Liknande nya områden kan t. ex. vara lantbrukets engagemang i ökad energiproduktion.

Boende och byggande

Den kommunala planeringen för boende och byggande spelar stor roll för bosättningen på landsbygden. En medveten planering för en levande landsbygd och utveckling av de mindre orterna bör vara en av målsättningarna för den kommunala planeringen.

På samma sätt som det idag för kommunernas tätorter utarbetas särskilda områdesplaner, bör kommunerna genom en aktivare planering dra upp riktlinjer och besluta om var en ökad bosättning på landsbygden kan ske. Till en början kan detta ske genom att planer utarbetas för en förtätning av nuvarande mindre byar. Kommunerna bör här ta initiativet till att enklare planer utarbetas för sådan förtätning. Det är också viktigt att en planering sker som ger möjligheter till byggande av lägenheter med bostads- och eventuellt hyresrätt i de mindre orterna. Detta utgör många gånger ett villkor för att ungdomar och äldre skall kunna bo kvar i sin hembygd.

Kommunikationer

För många människor som idag bor på landsbygden och i de mindre tätorterna är väl fungerande kommunikationer ett villkor för nuvarande levnadsförhållanden. Det gäller behovet av vägnät med god och tillfredsställande standard men också möjligheter till kollektiva resor, där ytterligare samordning bör ske vad det gäller t. ex. skolskjutsar, kompletteringstrafik, färdtjänst och taxi. Det bör finnas möjligheter till ökad samplanering av godstransporter mellan företag i de mindre tätorterna och på landsbygden.

Social omvårdnad och service

Landsbygden och de mindre orterna uppfattas av många människor som mer socialt trygga miljöer. I betydligt längre utsträckning än i tätorterna har tvågenerationsfamiljer funnits kvar på landsbygden. Detta har medfört att behovet av social omsorg genom samhällets försorg många gånger varit mindre efterfrågad. I takt med att denna boendeform minskar alltmer har dock kraven på bl. a. barnomsorg och äldreomsorg ökat. Det är viktigt att samhället medverkar till att äldre kan bo kvar i den egna bostaden så länge som möjligt. Detta kan ske genom hemsamaritverksamhet. Andra insatser för att medverka till detta kan vara en ökad information om möjligheterna till bostadsupprustning samt en väl fungerande kompletteringstrafik och färdtjänst.

Kommunerna har i alltför liten utsträckning lyckats finna direkt anpassade verksamhetsformer för t. ex. barnomsorgen, när det gäller landsbygden och mindre orter. Verksamhetsformerna t. ex. inom barnomsorgen bör kunna samordnas, för att bättre motsvara de behov som finns på landsbygden och i mindre orter. Ett exempel på detta kan vara utökad verksamhet med s. k. öppna förskolor.

Inom många landsting pågår för tillfället en medveten planering av sjuk- och hälsovårdens organisation, för att åstadkomma en så lokal förankring som möjligt. De nyligen inrättade primärvårdsnämnderna ger möjligheter till en ökad gemensam planering. Bl. a. bör ett sådant samarbete utveckla möjligheterna till sjukvård i hemmet för att därmed minska behovet av äldreomsorg i större institutioner. Detta innebär både en bättre och mer personlig vårdmiljö och möjlighet till spridning av arbetstillfällen.

Lokala sjukhem för behoven av omsorg och service i varje kommun eller kommunedel är en möjlighet.

Handel och kommersiell service

En förutsättning för att upprätthålla en god kommersiell service i mindre orter och på landsbygden är att det finns ett någorlunda stabilt befolknings- och kundunderlag. För särskilda åtgärder för kommersiell service på landsbygden och i de mindre tätorterna bör kommunerna utarbeta särskilda varuförsörjningsplaner.

Speciellt viktigt är det att samhället har en helhetssyn på frågorna vad det gäller kommersiell service och handel på landsbygden. Kommunerna bör kunna ge lanthandeln ett aktivt stöd till fortsatt överlevnad genom att utnyttja lanthandeln som ombud för delar av den kommunala servicen. Det kan t. ex. gälla försäljning av biljetter till fritids- och kulturarrangemang, utlåning av litteratur från det kommunala biblioteket, tillhandahållande av kommunalt informationsmaterial och blanketter.

Arbete åt alla

Att ha ett meningsfullt arbete är av största betydelse för upplevelsen av livskvalitet. Att få arbeta är att få vara med och lämna sitt bidrag till den gemensamma strävan efter en bättre tillvaro. Det är ett sätt att få vara med och ta ansvar som inte borde berövas någon människa. Arbetet är också en av de viktigaste delarna av människans livsinnehåll. Rätt utformat blir det en av våra viktigaste källor till tillfredsställelse, till gemenskap med andra människor och till samarbete. Denna arbetets centrala roll för livskvaliteten gäller oavsett om det handlar om en avlönad insats eller inte. Avgörande för arbetets kvalitativa betydelse för människan är dess resultat, dess utformning och den uppskattning man röner för vad man utträttat.

Hittills har nya arbetstillfällen skapats då näringslivet fått en ökad efterfrågan och därför har behövt öka sin produktion. Detta om inte företagen i stället valt att satsa på automatisering av arbete. Den offentliga sektorn har vuxit kraftigt och har kunnat erbjuda människor arbete i ökad utsträckning. En förutsättning för sysselsättningsökning har varit tillväxt i ekonomin som skapat ekonomiska resurser för att sysselsätta fler människor på arbetsmarknaden.

Termen arbetsmarknad anknyter till en ekonomisk teori som ser arbetskraft som en produktionsfaktor som kan köpas allteftersom behoven varierar. Bakom målet arbete åt alla ligger ett annat synsätt: Alla människors lika värde och rättigheter. Det är också en av de grundläggande punkterna i centerns politik. Även de människor som inte är attraktiva som arbetskraft skall beredas arbete efter vars och ens förmåga.

En stor del av sysselsättningen i samhället utgörs dessutom av s. k. oavlönat vårdarbete med bl. a. egna barn i hemmet eller sjuka anhöriga. I hög grad är detta ett samhällsnyttigt arbete som undervärderats och som gett ingen eller en dålig social trygghet. De människor som inte haft någon annan möjlighet än att utföra ett oavlönat vårdarbete har fått finna sig i att leva med en avsevärt lägre ekonomisk standard i förhållande till andra grupper. I första hand har diskrimineringen av detta arbete gått ut över kvinnorna. Genom att arbete på institution premierats framför vårdarbete i hemmet har en stor del av denna sysselsättning centraliserats och möjligheterna till lokala vårdarbeten gått förlorade.

Att vara utan arbete innebär en påfrestning. Av arbetslöshet kommer

också indirekta kostnader på den sociala sektorn när människor blir utslagna. Allteftersom det sociala trygghetssystemet har byggts ut och till stor del finansierats via avgifter ur produktionen framstår arbetslöshet som ett stort slöseri med resurser som vi i stället borde hushålla med.

Till det paradoxala hör att det inte saknas meningsfulla arbetsuppgifter fastän många människor går arbetslösa. Behovet av arbetsinsatser t. ex. inom vården, miljövården och energihushållningen är stort. Dessutom håller hantverkskunnande inom flera områden på att försvinna. Vår "effektiva produktion" innebär att vi inte hinner och att det inte lönar sig att reparera och utnyttja s. k. spill i produktionen. Tillspetsat uttryckt har vi en situation där människor går arbetslösa, känner sig otillfredsställda, kostar samhället stora utgifter medan viktiga arbetsuppgifter inte blir utförda. Detta faktum avslöjar grundläggande brister i vårt samhälle. Arbetsmarknadsstyrelsen, AMS, har i dag ansvaret för arbetsmarknadsåtgärder. Det är dock på lokalplanet som den bästa överblicken finns över den lokala arbetsmarknaden och över behovet av arbetsinsatser. AMS' uppgifter bör därför främst begränsas till att omfatta det övergripande ansvaret för genomförandet av arbetsmarknadspolitik.

Kommuner och länsorgan bör i stället få ett avsevärt större sysselsättningsansvar. En stor del av de resurser som i dag används inom olika sektorer för arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör överföras till kommuner och länsorgan för att kompensera de kostnader dessa åsamkas. Arbetsmarknadsutbildningen bör också föras ned på regional och kommunal nivå. Den bör huvudsakligen inordnas i den ordinarie utbildningen. Det innebär också en återkommande utbildning. Det är viktigt att det finns möjligheter till växling mellan utbildning och yrkesarbete.

Det skisserade förslaget innebär en mängd fördelar. Genom att decentralisera detta ansvar får man en överblick över lämpliga arbetsuppgifter. Detta gäller vare sig dessa står att finna inom stora eller små företag, inom hantverk eller inom den offentliga sektorn. Det kan också vara fråga om att utföra arbeten som är meningsfulla, men som i dag inte utförs eller är obetalda. Det kan vara att hjälpa andra människor, att reparera eller att tillverka produkter av överskottsmaterial. I den danska staden Hanstholm har kommunen engagerat arbetslösa ungdomar att bl. a. reparera fiskelådor och att tillverka olika produkter av överskott från en pälsfabrik.

Det bidrar också till ett effektivare utnyttjande, till att skapa gemenskap och till att slussa in arbetslösa på ett naturligt sätt i arbetslivet. Administrationskostnaderna minskas. Arbetsmarknadsutbildningen kan anpassas till det lokala behovet och den geografiska rörligheten motverkas. Däremot begränsas inte den nödvändiga yrkesmässiga rörligheten. Det skulle också innebära en värdefull decentralisering av offentlig verksamhet.

Dessa frågor aktualiserades av oss våren 1981 i motion 1980/81:17. Riksdagen gav motionen en välvillig behandling och hänvisade till den översyn som skall genomföras av AMS organisation och verksamhet.

Enligt vår uppfattning är dessa frågor dock av en så genomgripande natur att ett utredningsuppdrag bör konkretiseras genom direktiv. Vi föreslår därför att regeringen genom tilläggsdirektiv ger utredningen i uppdrag att utreda en långtgående decentralisering av arbetsmarknadspolitiken av det slag som vi här har talat om.

Den dramatiska utvecklingen på elektronik- och ADB-området är på väg att leda till en teknisk revolution av stora mått. Den möjliggör en automatisering av en mängd funktioner som hittills utförts av människor. Såväl kontors- och serviceverksamhet som den industriella produktionen påverkas i grunden. Utvecklingens art är sådan att den kan tillgodogöras i både små och stora företag.

Enligt vår uppfattning är det nödvändigt att den pågående tekniska utvecklingen på elektronik- och ADB-området utnyttjas på ett positivt sätt så att den verkligen främjar människornas livskvalitet. Det innebär bl. a. att de anställda på företagen måste vara med och aktivt påverka automatiseringsprocessen. Utvecklingen måste styras så att det i första hand är de ur olika synpunkter mest påfrestande arbetsuppgifterna som mekaniseras men att kreativa och stimulerande arbetsuppgifter förbehålls människorna. Det är också viktigt att alla berörda får en sådan utbildning att de kan överblicka och förstå den process de deltar i och på den grunden aktivt medverka i utvecklingen. Samhället och arbetsmarknadens parter bör gemensamt arbeta fram handlingsregler för hur automatiseringsprocessen på arbetsplatser skall genomföras.

Den utomordentligt snabba produktivitetstegring som den nya tekniken möjliggör kan få olika konsekvenser beroende på hur den möts från samhällets, företagets och facketts sida. Under alla förhållanden kommer den starkt att påverka människornas livskvalitet.

En tänkbar utveckling är att mängder av människor kommer att rationaliseras bort. En allt mindre del av arbetskraften svarar för produktionen och resten ställs utanför, sysselsatta genom arbetsmarknadsåtgärder eller försörjda genom olika former av bidrag, pensioner etc. En sådan utveckling skulle knappast leda till ökad livskvalitet för någon men till starkt försämrad för många. Några ekonomiska vinster skulle utvecklingen inte heller ge eftersom produktivitetstinsterna i företagen skulle behöva användas för att försörja alla dem som slås ut från arbetsmarknaden.

Det är nödvändigt att en sådan utveckling förhindras och att den tekniska utvecklingens produktivitetstinsterna istället utnyttjas positivt och på ett sätt som främjar livskvalitet. I samhället finns idag en mängd arbetsuppgifter – inom miljövard, omsorg om människor, resurshushållning osv. som inte utförs i tillräcklig omfattning på grund av brist på folk. Ett samhälle som ger bättre förutsättningar för livskvalitet måste i högre grad präglas av allas delaktighet, medansvar och engagemang för medmänniskor, samhälle och miljö.

Regeringen och arbetsmarknadens parter bör enligt vår uppfattning

uppta överläggningar om hur den tekniska utvecklingen skall kunna utnyttjas så att målet full sysselsättning skall kunna upprätthållas och i dag försummade arbetsuppgifter och funktioner uppfyllas på ett bättre sätt. Dessa överläggningar bör omfatta en inventering av nya arbetsuppgifter och en diskussion om formerna för dess utförande. Vidare bör man diskutera förbättrade möjligheter till deltidarbete för människor som på sin ökade fritid vill ägna sig åt olika former av samhällliga och sociala insatser. Utgångspunkten för överläggningarna bör vara att arbetslöshet utgör ett resursslöseri som bör undvikas i samhället. De resurser som då måste utnyttjas för bidrag eller andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör kanaliseras så att de möjliggör samhällsnyttiga och livskvalitetsbefrämjande insatser av olika slag. Vi har tidigare i motionen föreslagit en decentralisering av arbetsmarknadspolitiken som skulle kunna underlätta en sådan utveckling.

Ökad livskvalitet i arbetslivet

Nya och bättre instrument bör skapas för att stimulera utvecklingen i riktning mot bättre arbetsmiljöer och livskvalitet. Att enbart ha tillgång till arbete är ingen garanti för att alla upplever en god livskvalitet.

De olika analyser som gjorts av bland annat Delegationen för Social Forskning (Rapport 1980:1) visar på mycket stora skillnader i frånvaron mellan olika arbetsplatser. De undersökningar som genomförts pekar tydligt på en hög frånvaro vid stora arbetsplatser. Vid de små företagen är frånvaron i genomsnitt tio dagar lägre per anställd och år.

Det kan vara svårt att exakt avgöra vilka faktorer som ligger bakom dessa stora skillnader mellan stora och små arbetsplatser. Med stor sannolikhet har följande faktorer en stor betydelse för att många upplever arbetslivet som ganska påfrestande vid de större arbetsplatserna:

1. Avståndet är stort mellan den anställde och företagsledningen. Arbetstagaren upplever inte den samhörighet med arbetsplatsen som vore önskvärt för att den anställde ska känna den rätta arbetsglädjen.
2. Avståndet mellan bostad och storarbetsplatsen kan vara stort. Arbetsresorna kan ta i anspråk så lång tid att det negativt inverkar på möjligheterna till kontakt med barn och familj.
3. Den stora arbetsplatsen upplevs inte som en naturlig del av den lokala miljön och därmed försvagas intresset och engagemanget för själva arbetet.
4. Arbetet vid det löpande bandet eller vid kontrollbordet kan ge många små möjligheter att skapa kontakt med arbetskamraterna.
5. En långt driven automatisering ger inte den anställde någon möjlighet att uppleva att han eller hon kan se någon slutprodukt av sin arbetsinsats. Den långt drivna tekniska utvecklingen ger små möjligheter för den enskilde att utveckla sina personliga förutsättningar vilket i sin tur avtrubbar arbetsglädjen.

Även om det inte går att generalisera så kan man med ganska stor säkerhet hävda att de här redovisade faktorerna till en del förklarar den höga frånvaron vid de stora arbetsplatserna. De mindre företagen har i regel en i många avseenden bättre arbetsmiljö. Utredningen Om statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar (Ds A 1981:12) gör också den bedömningen att arbetsmiljön är bättre i de små företagen än i de stora.

Den brist på arbetsglädje som många människor känner bidrar till att öka utslagningen i arbetslivet. Utifrån mänskliga och sociala hänsyn är detta ett allvarligt problem. Att förlora kontakten med arbetslivet för all framtid blir för många människor ett så svårt nederlag att man totalt kan förlora livsglädjen. Därför är det angeläget att finna nya metoder som kan stimulera till en bättre struktur för arbetslivet som ger mer av arbetsglädje och livskvalitet.

Följande övergripande krav bör ställas på arbetsplatserna för att förbättra arbetsmiljön:

1. Arbete skall ge var och en möjligheter att lämna sitt bidrag till en bättre tillvaro för sina medmänniskor.
 2. Arbetet skall ge möjligheter att utveckla vars och ens personliga förutsättningar och att öka kunskaper och kompetens.
 3. Arbetet skall organiseras så att man kan känna samhörighet och uppskattning i arbetslaget.
 4. Arbetet måste ge utrymme för ett rimligt mått av ansvarstagande, initiativ och eget beslutsfattande.
 5. Arbetet bör helst kunna utföras nära den lokala boendemiljön för att öka möjligheterna att stärka kontakten med familj, grannar och vänner.
- Även de ekonomiska konsekvenserna av en hög frånvaro och en social utslagning utgör starka motiv för nya initiativ.

En differentierad arbetsgivaravgift kan vara ett effektivt instrument i detta syfte. En sänkt socialförsäkringsavgift för arbetsplatser som har en låg korttidsfrånvaro skulle kunna öka intresset för att skapa mindre enheter i arbetslivet. En sänkt avgift skulle framförallt gynna de mindre företagen och öka förutsättningarna att skapa nya småföretag nära människornas hemmiljöer. Vi vill därför föreslå att regeringen ges i uppdrag att utreda förutsättningarna för en differentierad socialförsäkringsavgift som syftar till att stimulera privata företag, offentliga arbetsgivare och facket i arbetet att förstärka arbetsglädjen och livskvaliteten på våra arbetsplatser.

Gemenskap där alla behövs

Dagens uppgift är att planera för morgondagens människor. Vår målsättning måste vara att hellre förebygga än bota – det är lättare att stämma i bäcken än i ån. Därför är det nödvändigt att dels utgå från en helhetssyn, dels finna vägar att i tid upptäcka missförhållanden.

I centerns ideologiska grundsatser ingår viljan att skapa ett samhälle

präglad av känslomässig trygghet, gemenskap, personligt engagemang och personligt ansvarstagande som viktiga komplement till den ekonomiska tryggheten. Livsmiljön skall anpassas till människans grundläggande behov. Till medlen att åstadkomma detta hör ett decentraliserat samhälle, i vilket människorna har ett direkt inflytande över den egna livsmiljön. Många i vårt samhälle klagat över främlingskap i tillvaron, maktlöshet, meningslöshet och anonymitet. Sättet att motverka detta är, som tidigare påpekats, att ge alla en reell möjlighet att påverka men också att uppmuntra till sådana initiativ.

I ett centraliserat samhälle är det frestande att utgå från att alla människor har ungefär samma förmåga och samma behov, eftersom ett sådant antagande underlättar planering och serviceutbud. I ett mer decentraliserat samhälle finns samma respekt för alla människors lika rätt och värde men vida större flexibilitet i planeringen med hänsyn till deras olika förmåga och behov. Därigenom blir det sociala skydds nätet finmaskigt just där behoven är som störst. De begränsade resurserna satsas där de bäst behövs och gör störst nytta.

Vårt land har förmodligen världens förnämsta befolkningsstatistik. Samtidigt saknas nästan helt försök att beskriva skeenden i miljön och vårt sociala liv på ett sådant sätt.

- att oroande trender kan upptäckas.
- att samband kan kartläggas.
- att effekterna av redan vidtagna åtgärder låter sig utvärderas.

Vi föreslår därför mot bakgrund härav att regeringen låter utreda möjligheterna till en social rapportering. Detta bör ske på gruppnivå så att inte den enskildes integritet äventyras. Denna datainsamling bör utgå från en helhetssyn på människa och miljö och sålunda inte bara fysiska och kemiska miljöfaktorer utan även psykosociala och socioekonomiska faktorer. På motsvarande sätt skall på "effektsidan" ingå inte bara sjuklighet och dödlighet i olika kroppssjukdomar utan även olika sociala fenomen och komponenter i vad man brukar kalla livskvalitet.

Den mänskliga resursen

En av de största, men samtidigt sämst utnyttjade resurserna är människan själv. Den enskilda individens egen klokskap, initiativförmåga och ömsesidiga hjälpvilja bör kunna uppmuntras, ges större spelrum och även brukas i högre grad än vad som sker idag. Det är politikernas uppgift att ge förutsättningar för detta.

För många människor innebär omställningen till pensionärstillvaro stora påfrestningar. Tregenerationsfamiljens upplösning och de stora befolkningsomflyttningarna har lett till att många gamla trots garanterad ekonomisk grundtrygghet lever sitt liv i ensamhet, sysslolöshet och isolering, samtidigt som det stora kunnande och den viktiga erfarenhet som de

representerar blir outnyttjade. Vi finner det inhumant och felaktigt att så skett. Det är en värdefull resurs om på detta sätt går till spillo, en resurs som inte minst barnfamiljerna skulle kunna ha nytta av.

Vi föreslår därför att behov och resurs bör mötas under obyråkratiska former, t ex genom förmedling av tjänster i kommunen eller kommundelen. De som så önskar kan på detta sätt få kontakt med och medverka i samhället på egna villkor.

Denna frivilliga sysselsättning kan ge ökad gemenskap i bostadsområden, bland jämnåriga eller över generationsgränserna.

En förebild kan vara det amerikanska projektet Grand Parent Program där äldre engageras i arbete på olika samhällsområden över generationsgränserna. I barnomsorgen kan på detta sätt meningsfulla arbetsuppgifter för äldre människor skapas. Det bidrar också till att öka förståelsen och gemenskapen mellan generationer och att återskapa något av den fina kontakt mellan barn och äldre som har gått förlorad i koncentrationssamhällets spår. Det skulle också ge möjligheter för barn, personal och föräldrar att få del av de äldres livserfarenhet.

Men behov finns också av att skapa kontakt mellan äldre personer. Också här finns exempel från USA att ta efter. Det sk Senior Companion Program innebär att de som deltar i programmet gör promenader, hjälper till med dagliga inköp, läser tidningen eller på andra sätt hjälper jämnåriga som inte har samma krafter som de själva.

Inom sjukvården finns många människor som vistas på institutioner men som med lite hjälp kunde få bo kvar hemma. Det skapar samtidigt plats på sjukhus för dem som verkligen är i behov av intensiv vård. Dessa människor behöver tryggheten att få en kvalificerad vård på sjukhus. Samhällsservicen måste bygga på principen att människor i största möjliga utsträckning kan bo kvar hemma. Detta förutsätter en väl utbyggd hemhjälpssamhet, men också ett ökat engagemang hos de anhöriga, eller av andra människor som under några timmar kan hjälpa en sjuk. Vad som krävs är framför allt att samhället organiserar en sådan verksamhet och omfördelar sina resurser så att man ekonomiskt ersätter detta arbete. Möjligheter för var och en att ta ansvar för sina medmänniskor och motverka olika former av utslagning måste också förbättras.

Bristen på livskvalitet gäller i högsta grad också barnens förhållanden. Vi lever i en tid som i många avseenden är fientlig mot det uppväxande släktet. Vår målsättning måste vara att söka rusta våra barn för ett rikt liv i ett bra samhälle i en solidarisk värld. Barn är den främsta rikedom för familjen och för hela samhället. Centerns syn på barnomsorgen har utvecklats i en särskild motion. Vi vill därför endast påpeka behovet av en öppnare syn på vårdformerna från samhällets sida. Tryggheten för våra barns uppväxt i kombination med arbete utanför hemmet kräver detta. Det är angeläget att finna nya former av lokal barnomsorg i kvarteret, bostadsområdet, i mindre samhällen och byar i nära samverkan mellan barnfamil-

jerna i exempelvis kollektiv. Denna öppnare syn på vårdformer måste också kompletteras med fortsatt stöd till föräldrars insatser för barnomsorgen i det egna hemmet. Barnfamiljernas valfrihet att välja den vårdnadsform som passar dem och barnen bäst måste vara förutsättningen.

Exempel på psykiska problem och psykisk ohälsa är oroande symtom i alla åldersgrupper. Vi tvekar inte att påstå att det är viktigast att detta uppmärksammas och åtgärdas när dessa rapporter gäller barn och ungdom. Trots riktade kontroller inom barnavårdens område, trots samhällets insatser i missbruksfrågor tyder undersökningar på att problemen söker sig nedåt i allt lägre åldrar. Det är uppenbart att "den mänskliga resursen" även här måste till för att komplettera upplysningar och allmänna strävanden.

De vikande befolkningstalen kan tyda på ett ogynnsamt samhällsklimat för dagens barnfamiljer. Trots statsmakternas stora insatser att stödja barnfamiljerna visar siffrorna att analysen måste breddas. Även här måste människornas totala situation undersökas.

Vi finner att särskilda insatser måste göras för att komma till rätta med dessa frågeställningar. Regeringen bör därför ta initiativ till ett samlat program för att finna vägar till

- en bred analys av barnfamiljernas situation,
- en utvidgad kartläggning av våra barns och ungdomars livsmiljö,
- ett förslag till åtgärder där dessa gruppers egna erfarenheter och initiativ tas till vara.

Detta kan ske genom att sådant uppdrag ges redan befintliga institutioner t. ex. Barnmiljörådet, vars arbetsuppgifter ligger i nära anslutning till dessa frågor.

Solidaritet och samverkan med lyhördhet för den enskilda människans behov är hörnstenar i centerns framtidssamhälle. Hur långt man än kommer med den materiella välfärden, kommer samhället att förbli fattigt om människorna inte samtidigt kan känna gemenskap och medansvar. Livskvalitet är i hög grad att ta direkt ansvar för varandra, att behövas.

En god uppväxtmiljö är förutsättning för en sådan solidarisk samhällsyn.

Resurshushållning, miljö och livskvalitet

Välfärd och livskvalitet är i högsta grad en fråga om miljövärden. Om-sorg om miljö- och resurshushållning berör i så hög grad förutsättningarna och villkoren för mänsklig verksamhet. Endast om vi kan uppleva att vår tillvaro är förenlig med ett långsiktigt ekologiskt ansvar kan vi uppleva verklig trygghet, en av de viktigaste kvaliteterna i vårt liv.

Genom att i större utsträckning utnyttja förnyelsebara resurser kan vi på sikt trygga samhällets utveckling. För att ge kommande generationer handlingsfrihet måste vi minska uttaget av ändliga lagerresurser, exempelvis

mineraler. Det möjliggörs genom att använda råvarusnåla processer och genom att öka kvalitet och livslängd i de varor som vi tillverkar och genom att sedan reparera och underhålla dem. En maximal återvinning bör eftersträvas. Produktion och teknik måste i största möjliga utsträckning inriktas på varor som kan återvinnas för nyproduktion. En sådan resurspolitik kommer att kräva anpassning och utveckling inom näringslivet. Det är en utmaning där samhället måste inriktas på att underlätta en sådan omställning.

Det mått på välfärd som vi idag använder är bruttonationalprodukten (BNP). Det är summan av värdet på varor och tjänster värderat till marknadspriser. Som mått på livskvalitet är det ett klart dåligt instrument. I de nuvarande beräkningarna finns både utsläpp från miljöstörande industrier, trafikoffer och statsutgifterna på plussidan.

Att använda BNP som ett mått på livskvaliteten i utvecklingsländer är än mer olämpligt. Det är omöjligt att beräkna värdet av husbehovsjordbruk, byteshandel och andra aktiviteter som inte lämpar sig för ekonomisk analys. Även om man inte varken snabbt eller helt kan frångå BNP-begreppet bör detta kompletteras med ett system för värdering av livskvaliteten i ett land. Regeringen bör därför ta initiativ till utvecklandet av ett system för en djupare välfärdsanalys jämte BNP-begreppet.

Framtidspessimismen har under senare år blivit allt mer utbredd. Detta sker i ett av världens rikaste länder. Samtidigt och kanske just mot denna bakgrund behövs en ram för positiva utvecklingsstrategier. Det förutsätter en realistisk analys av det aktuella läget och en förmåga att se alternativ.

Vissa försök i denna riktning har gjorts, men tyvärr har samtliga i någon utsträckning präglats av drömmen om 1960-talets återkomst parad med insikten om att så inte blir fallet. Utvecklingsklimatet i Sverige kan få många nyttiga injektioner om vi får flera alternativa prognoser på förutsättningarna. Runtom i världen finns forskare och på annan grund kunniga personer med intressanta idéer om hur avancerade industrisamhällen av Sveriges modell kan utvecklas vidare. Mot denna bakgrund bör Sverige ta initiativ till en konferens kring utvecklandet av resurssnål teknik. Utgångspunkten för denna kan vara den deklaration som FN:s ekonomiska kommission för Europa ECE antog 1979. Där definieras resurssnål som "praktisk tillämpning av kunskaper, metoder och medel för att uppfylla mänskliga behov genom det mest rationella utnyttjandet av naturtillgångar och energi samt skydd av miljön". De problemområden som särskilt bör studeras är:

- Minskning av avfall och utsläpp av luftföroreningar i olika produktions- och konsumtionsled genom att använda sig av bättre produktionsmetoder när man anlägger nya fabriker eller bygger om gamla samt utforma produkter som håller längre och går lättare att underhålla och återanvända.
- Återvinning och återanvändning av avfall, bl. a. genom att återvinna

värdefulla ämnen och material från industriutsläpp och förbränningsgaser samt tillvarata energiinnehållet i avfallet.

- Återanvändning av större kvantiteter av avfall som råvaror i andra produktionsprocesser.
- Rationell användning av råvaror i produktionsprocessen och genom produkternas hela livscykel samt användning av råvaror som det finns gott om i stället för dem som håller på att ta slut.
- Rationell användning av energiråvaror vid energiframställning och energikrävande processer och, när så är möjligt, återanvändning av över-skottsenergi.
- Utvärdering av industriell tillämpning av resurssnål teknik för att på bästa sätt tillvarata råmaterial och energi, med hänsyn tagen till effekterna på miljön och de sociala konsekvenserna.
- Nationell och internationell verksamhet för att främja resurssnål teknik i form av bl. a. forskning och utveckling, utbildning, sociala och ekonomiska drivtjänster, utbyte av information och överföring av teknik.

Tryggare kemikaliehantering

Diskussionerna kring den svenska kemikalieanvändningen har pågått sedan början av 1960-talet. Den internationella väckarklockan var Rachel Carson med boken *Tyst vår*. I Sverige varnades vi av Hans Palmstierna i boken *Plundring, svält och förgiftning*. Vad det gällde var att tvinga människorna att få upp ögonen för vad den industrialiserade världen höll på att göra med naturen och med den ekologiska balansen. Industriutsläppen, försurningen, bilavgaserna – vi började få klart för oss att själva underlaget för människans existens höll på att förstöras genom den aningslösa hanteringen av gifter och andra kemikalier.

De kortsiktiga effekterna av det moderna kemisamhället var i många fall tydliga och dramatiska. Under senare år har vi blivit allt mer oroliga för de långsiktiga konsekvenserna. Hur påverkar vår kemikalieanvändning kommande generationer och deras arvs massa? I oron för vad som kan följa i den ökande kemikalieanvändningens spår har kopplingen mellan yttre och inre miljöfrågor varit naturlig. Det har funnits uppenbara länkar mellan det traditionella miljöarbetet och arbetsmiljöfrågorna. Det stora kemikalieberoendet gör oss dessutom sårbara.

Vi ser inte något begränsning av kemikaliesamhällets utbredning. 1950 producerades 7 miljoner ton organiska kemikalier. 1970 var siffran 63 miljoner ton. Vi har ca 70000 olika kemikalier i bruk nu. Det tillkommer ca 1000 nya varje år.

Vi har i Sverige olika lagar som reglerar hanteringen av kemikalier. Vi har också en kontrollorganisation uppbyggd. Ett stort antal utredningar har arbetat – och arbetar – med kemikaliefrågan. Det gäller t. ex. naturresurs- och miljökommittén, användningen av bekämpningsmedel i jordbruket och det gäller bilavgasfrågorna.

Få sektorer inom den svenska miljövården är i så hög grad i behov av stärkta ekonomiska resurser som produktkontrollen.

Produktkontrollverksamheten bör kompletteras med ett särskilt obligatoriskt försäkringssystem. Försäkringssystemet kan byggas på ett sätt som liknar den ansvarsförsäkring som finns för bilar. Där gäller en obligatorisk skyldighet att ha ansvarsförsäkring.

Fortfarande finns, liksom i fallet med bilarna, myndighetskontrollen kvar. De ekonomiska resurser som på detta sätt skapas kan användas för forskningsverksamhet och för olycksförebyggande åtgärder. Och inte minst för ersättningar till skadelidande, även långt efter det att den aktuella produktionen upphört.

Miljö och bistånd

De stora miljöfrågorna är i stor utsträckning förknippade med u-ländernas utveckling.

Tre internationella miljöorganisationer har utarbetat "World Conservation Strategy", en strategi för internationellt agerande i miljösammanhang. Den visar på sambanden mellan miljöfrågor och utveckling och anger konkreta vägar till solidaritet mellan nu levande människor, med växter och djur och med kommande generationer. Den klargör tydligt att vi i i-länderna är beroende av utvecklingen i u-länderna.

Den internationella strategin kan i många avseenden vara vägledande för inriktningen på det svenska agerandet i internationella sammanhang.

Enligt "World Conservation Strategy" kommer ytterligare en tredjedel av jordens odlingsbara mark att ha förstörts till år 2000. Detta är utomordentligt allvarligt i en värld med växande befolkning och redan svältande människor. Vi i i-länderna bidrar till förstörelse av den odlingsbara marken genom att asfaltera och bebygga jordar som skulle kunnat användas till produktion av mat.

Dåligt eller felaktigt utnyttjande av marken kommer in också när det gäller djuruppfödningen. För stora boskapshjordar och markområden leder till överbetning, vilket i sin tur bidrar till ökenutbredningen eftersom djuren äter den knappa vegetationen i områdena i öknarnas utkanter.

Också människornas utnyttjande av ved för energiändamål utvidgar öknarna och bidrar till erosionen. Vedkrisen har blivit ett begrepp.

Världens skogar massavverkas. Det kan vara för att på grund av befolkningstrycket bereda plats för mer jordbruk och boskapskötsel eller för att leverera mera trävaror. De tropiska regnskogarna är på väg att försvinna.

Svenskt bistånd till utvecklingsländerna bör i stor utsträckning koncentreras på insatser som syftar till att bevara åkermark för jordbruksproduktion och öka dess kvalitet, skapa uthållig tillgång till vatten och rationellt och hushållande sköta skogsresurserna. På det sättet riktas hjälpen till de allra fattigaste grupperna.

Vi kan se hur den tekniska utveckling i länderna har genomgått har lett till stora miljöpåfrestningar och ett enormt slöseri med naturresurserna. Utländerna måste få tillgång till och hjälp att utveckla resurssnål teknologi som är anpassad till de olika ländernas tradition, struktur och förutsättningar och som baseras på de erfarenheter vi gjort med vår nuvarande teknologi. Sverige bör gå före med sådan inriktning.

Här har vi den viktigaste uppgiften för svenskt bistånd i framtiden. Livsmedelskrisen är redan ett faktum. Hundratals miljoner människor lever i ständig svält eller undernäring. Hur skall det då inte bli om en generation, då en kombination av jordförstöring och folkökning riskerar att ha reducerat arealen odlingsbar mark per capita till en tredjedel av vad den är i dag?

Det bistånd vi ger och den teknik vi erbjuder måste vara utformade så, att meningsfull sysselsättning skapas där människorna bor. De får inte leda till att ytterligare människor lockas in till rotlöshet och undersysselsättning i storstädernas slumområden. Arbetslösheten är ett av de största problem världen kommer att ställas inför. Samlade insatser för landbygdsutveckling genom en kombination av lantbruk, hantverk och småindustri bör därför vara naturliga inslag i vårt biståndsarbete.

Även på industriområdet måste vårt bistånd möta de fattigaste människornas mest grundläggande behov. Det bör leda till en utveckling efter landets egna förutsättningar utan tvära förändringar av livsmiljö och bärande kulturmönster.

Världens resurser är också mer begränsade i förhållande till behoven än vi tidigare föreställde oss. Därför är det rimligt att resurserna koncentreras på mänsklighetens mest grundläggande behov genom få, starka och effektiva redskap.

Vi kan behöva koncentrera det svenska stödet på internationella insatser inom områden där behoven är störst och för vilka vi har byggt upp en särskild kapacitet.

Mot denna bakgrund är det angeläget att regeringen gör en värdering av och bedömer inom vilka av dessa behovsområden ett svenskt bistånd skulle få starkast effekt. Därefter bör den arbeta på att öka den svenska kapaciteten inom dessa fält och koncentrera det svenska biståndet dit. Det kan ske genom att man stimulerar till och stöder internationella insatser eller genom att man samarbetar med enskilda mottagarländer eller grupper av länder, som är beredda att lägga vikt vid dessa behovsområden.

En avsevärt större andel av vårt bistånd måste i framtiden användas för att på detta sätt söka bidrag till att lösa de globala resurs- och miljöproblemen.

Trygghet i en osäker värld

Att känna trygghet är som vi tidigare framhållit en viktig del av livskvaliteten. För de flesta människor framstår kapprustningen och risken för ett

kärnvapenkrig som vårt största hot över huvud taget. Ett kärnvapenkrig skulle medföra ett närmast ofattbart lidande. Den materiella förstörelsen skulle bli enorm. Vi känner spontan avsky mot det militära våldet, på grund av det mänskliga lidande som det innebär. Vi bör nu i ökad utsträckning också uppmärksamma det våld som i såväl fred som krig riktas mot naturen och dess känsliga biologiska system. Den militära upprustningen innebär ett oerhört slöseri med knappa naturresurser och med mänsklig kunskap. Stora landområden ockuperas bokstavligen för militära ändamål. Vi kan ana hur man i militära syften försöker manipulera naturkatastrofer. Ett globalt krig, särskilt ett atomkrig, kan direkt påverka de biologiska grunderna för fortsatt mänsklig existens på jorden. Krig med kemiska och biologiska stridsmedel skulle också kunna innebära en total förändring av jordens ekosystem.

De ekologiska konsekvenserna av den moderna krigsföringen och upprustningen måste i ökad utsträckning uppmärksammas i det internationella nedrustningsarbetet.

Sverige bör ge stöd åt internationella studier av upprustningens och den moderna krigsföringens miljökonsekvenser.

Stödet till freds- och konfliktforskning är angeläget liksom utbildning av personal som kan delta i nedrustningsförhandlingar och konfliktlösning.

Vi måste ta till vara det växande engagemanget i nedrustningsfrågorna som en spjutspets för att driva på det internationella arbetet. Sverige måste i detta sammanhang också ge miljöaspekterna i nedrustningsarbetet ökad uppmärksamhet.

Hemställan

Med stöd av det ovan framförda föreslår* vi

att riksdagen beslutar att i övrigt ge regeringen till känna vad som anförs i motionen om en reformpolitik på skilda områden för att befrämja livskvalitet.

Stockholm den 26 januari 1982

BRITTA HAMMARBACKEN (c)

PÄR GRANSTEDT (c)

MAJ PEHRSSON (c)

ERIK LARSSON (c)

IVAN SVANSTRÖM (c)

GÖSTA ANDERSSON (c)

EINAR LARSSON (c)

BENGT KINDBOM (c)

INGEGÄRD OSKARSSON (c)

* Se även motionerna 1981/82-2087

